

מקראה לחטיבת הלימוד בנושא ישראל והמערכת הבינלאומית

התוכנית לזהות ומדיניות

תשע"א 2010-2011

פנימי – לא להפצה

תוכן עניינים

א. אירופה

- 3 .1 יחס הנצרות לישראל – מקורות ותעודות
- 7 .2 **Israel through European Eyes**
Yoram Hazoni, *Jerusalem Letters*, July 14, 2010.
- 23 .3 **יבשת בהקצנה**
אלון לוי ויובל בוסתן, אתר 'סיקור ממוקד', נובמבר 2010.
- 33 .4 **סחר חוץ לפי מדינות**
הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מצגת סחר חוץ 2010.
- 47 .5 **מודל חדש ליחסים בין ישראל והאיחוד האירופי**
נלי מונין, הרבעון הישראלי למיסים 112, 2003.
- 53 .6 **יחסי ישראל והאיחוד האירופי - צעד קדימה, שניים אחורה**
עודד ערן, עדכן אסטרטגי, כרך 12 גיליון 1, מאי 2009.

ב. ארצות-הברית

- 63 .7 **ארץ הקודש בהיסטוריה הרוחנית של אמריקה**
משה דייזיס, מתוך: 'ארצות הברית והערגה לציון', ירושלים תש"ס, עמ' 17-43.
- 77 .8 **שמות תנכיים באמריקה**
משה דייזיס, מתוך: 'ארצות הברית והערגה לציון', ירושלים תש"ס, עמ' 127-135.
- 83 .9 **The Pax Americana and the Middle East**
Bradley A. Thayer, *Mideast Security and Policy Studies No. 56*, BESA Center,
Dec. 2003.
- 99 .10 **הקונגרס וועדותיו**
מיכאל יזהר, מדיניות החוץ של ארצות הברית, תל-אביב תשל"ז עמ' 90-120.
- 115 .11 **אמריקה מונעת ניצחון מישראל**
עזרה זהר, מרכז אריאל למחקרי מדיניות, ניר עמדה מס' 150, תשס"ג.
- 151 .12 **הסיוע הצבאי של ארה"ב לישראל - הערכה מחדש**
עמית הלוי, ניר מדיניות, בית הספר ע"ש פדרמן למדיניות ציבורית וממשל, ירושלים תשע"א.

יבשת בהקצנה
אירופה קרבה לפיצוץ
אלון לוין, יובל בוסתן
נובמבר 2010

עשור של הקצנה פוליטית וחברתית באירופה, כך ניתן לסכם את העשור הראשון של המאה ה-21. המשך הנסיגה בעוצמה הכלכלית והמדינית לצד מיליוני מהגרים מהחלקים העניים של היבשת וגם מחוצה לה, מעמידים במבחן את החברה האירופית הוותיקה ואת יסודות השלטון הדמוקרטי. האם אירופה בדרך חזרה לימים חשוכים?

באוקטובר 1999, סערה אירופה - יורג היידר, לאומן אוסטרי וחסיד של הרייך השלישי, סחף את מדינתו וזכה ל-27% תמיכה בבחירות לפרלמנט. ההישג הזה הפתיע את האירופאים אך הם הגיבו במהירות ובנחישות שלימים תחסר כל כך למוסדות האיחוד – שלושה חודשים לאחר הבחירות הכריזו חברות האיחוד על חרם דיפלומטי על אוסטריה. גם ישראל הגבירה בהצהרות קשות ובהחזרת השגריר.

בחירתו של היידר הייתה לנקודת מפנה בדברי ימי היבשת. מי שחלם כי סיום מלחמת העולם השנייה הקיץ את הקץ גם על הימצאותן של תנועות קיצוניות בעמדות השפעה על הזירה הפוליטית, התבדה. אחרי שנים בהן תנועות ימין קיצוני נעלמו כלעומת שבאו לאחר שזכו לרסיסי אחוזים של תמיכה, והיו יעד למתקפה משולבת מצד כל הגורמים האחרים במפה הפוליטית באירופה, הגיע היידר ובסגנון בוטה ובלתי מתנצל זינק למרכז הבמה.

הדעה הרווחת הייתה כי האוסטרים לא למדו לקח מהעבר ולא באמת עברו תהליך של בנייה מחדש כפי שעברו הגרמנים. כך יכול היה מנהיג פופוליסטי וכריזמטי לנצל משבר כלכלי ולסחוף את ההמונים תוך שימוש ברטוריקה שחרגה בחריפותה ממה שנשמע ביבשת בחצי המאה שקדמה לה.

היידר נבלם ונאלץ לפרוש בתוך פחות משנה. היה זה תולדה של מסע לחצים בינלאומי שהעיד כי שאר מדינות היבשת מחויבות למאבק בכל מקור של גזענות. שנים ספורות לאחר מכן, חלה תמורה משמעותית במפה הפוליטית באירופה – תנועות ימין קיצוני בחלק גדול ממדינות היבשת נכנסו לפרלמנט ורשמו הישגים מרשימים. במדינות בהן המפה הפוליטית התאפיינה במאזן כוחות דו-גושי שבו אף גוש לא הצליח להשיג רוב בכוחות עצמו, הפכו מנהיגי הימין הקיצוני ללשון המאזניים בפוליטיקה האוסטרית. במקומות אחרים, כבשו הקיצונים את השלטון.

אחד הסמלים הבולטים לתמורה הפוליטית ביבשת בעשור האחרון הוא התחזקות הימין הקיצוני בשווייץ. המדינה, שבעבר הלא רחוק הייתה שם נרדף לניטרליות מוחלטת, מתעצבת בשנים האחרונות כאחת המדינות הקיצוניות ביותר ביבשת בהקשר של יחס למוסלמים. בבחירות 2007, זכתה מפלגת העם הקיצונית ב-29% מהקולות, ההישג הטוב ביותר למפלגה כלשהי בשווייץ מאז 1919. בנובמבר לפני שנה, הצביעו 57.5% מהשווייצרים בעד הצעת תיקון לחוקה שתאסור את בנייתם של צריחים חדשים למסגדים במדינה. החלטה זו גררה ביקורת ביבשת אך זו נדמה במהירות.

התחזקות הימין הקיצוני, חשוב להדגיש, מגיעה לידי ביטוי לא רק בהתחזקות המפלגות הקיצוניות, אלא גם בזליגת עמדות קיצוניות אל עבר המרכז הפוליטי. הדוגמה הבולטת ביותר בהקשר זה היא המדיניות נגד ההגירה שהנהיג נשיא צרפת סרקוזי, שכללה כמה תקנות שקודם לכן הושמעו רק מפיו של מנהיג הימין הקיצוני במדינה, ז'אן-מארי לה-פן, ועל כך בהמשך.

יורג היידר. הצלחתו עוררה שדים רדומים. צילום: מפלגת החירות האוסטרית

איחוד במשבר

הרים של מלל נשפכו כבר על הסיבות שהביאו להקצנה באירופה בעשור האחרון. מנקודת מבט של אירופאים רבים, רצף המכות שניחת עליהם בשנים האחרונות לא יכול היה להוביל אלא לתסיסה חברתית ולהקצנה פוליטית – ההאטה בצמיחה הכלכלית והשחיקה בתנאי העבודה נוכח התחרות מכיוון אסיה; הירידה בילודה והעלייה בתוחלת החיים שהכבידו על המערכות הסוציאליות; ההשפעה הדמוגרפית של מיליוני המהגרים מהעולם השלישי שהוזמנו ממש על ידי מדינות אירופה להשתלב בשוק העבודה המקומי אך יצרו גטאות תרבות וחברות מקוטבות; החשדנות והעינות הגוברים כלפי זרים בכלל ומוסלמים בפרט אחרי ספטמבר 2001 ובמידה רבה יותר לאחר המתקפות ב-2004 וב-2005, במדריד ובלונדון בהתאמה. כל אלו הביאו להצטברות זעם רב בקרב האירופאים הוותיקים שחשו שהחיים הופכים קשים יותר, שרחובות עריהם לובשים פנים חדשות ולא מוכרות ושמעמדן הרם של מעצמות היבשת בעולם, מושא גאוותם במשך מאות שנים, נשמט בהדרגה מבין אצבעותיהם.

בתנאים כאלו, מנהיג פופוליסטי יוכל לגרוף הון פוליטי במינימום מאמץ. מפלגות מהימין הקיצוני, שהמכנה המשותף להן הוא מאבקן על צביונם הדתי והחברתי של מדינתם ושל האיחוד האירופי בכלל, ועל מעמדן של זה בעולם, רשמו הישגים כמעט בכל מערכת בחירות ברחבי היבשת, מאיטליה ועד שבדיה, מבולגריה ועד צרפת.

צרפת היא המדינה שבה שיעור המהגרים הוא הגבוה ביותר באיחוד האירופי - כ-10% מהאוכלוסייה או למעלה מ-6 מיליון תושבים. שיעורם הגבוה יחסית באוכלוסייה של המהגרים בכלל והמוסלמים בפרט, הפך את צרפת למקרה מבחן להשפעתה הדמוגרפית של ההגירה על האוכלוסייה האירופית הוותיקה.

המהומות ששטפו את רחובות צרפת במהלך נובמבר 2005, במהלך ניזוקו כ-9,000 כלי רכב ונעצרו כ-3,000, הביאה להקצנה בצרפת ולא רק בה כלפי המהגרים והיו מהגורמים שחיזקו את מעמדן של מי שהיה שר הפנים דאז, ניקולה סרקוזי, שקרא לפזר את הפורעים בכוח.

סרקוזי, שהכריז בחודש יולי על גירוש של אלפי צוענים ממוצא רומני ובולגרי מצרפת, ספג ביקורת

מסויגת על מה שרבים מגדירים כגירוש על רקע אתני. על דיבורים בלבד ספגה אוסטריה של היידר נידוי משאר חברות האיחוד לפני 11 שנה בלבד. מבחינת סרקוזי, מדובר בחלק חשוב במלחמה כוללת בהגירה בלתי חוקית למדינה. בנאום שנשא ב-30 ביולי, על רקע מספר התנגשויות אלימות שבהם היו מעורבים צוענים, הכריז כי הוא כנשיא אינו מוכן לקבל עוד את הימצאותם של 539 מחנות צוענים בצרפת, והבטיח להקטין את מספרם בחצי תוך שלושה חודשים [1].

בחודשיים הראשונים לפעילות התוכנית, גירשה צרפת 1,230 צוענים והרסה 51 מחנות. מתנגדי התוכנית היו מעטים, אך קולניים - בכירה במוסדות האיחוד קראה להעמיד את צרפת לדין בעוד ששרים צרפתיים קראו לפעול דווקא נגדה [2]. היו גם שמצאו דמיון בין צרפת של סרקוזי לימי וישי האפלים, אז שלחו הצרפתים אלפי צוענים למחנות המוות.

בצרפת טענו כי התוכנית הנוכחית לגירוש צוענים מצרפת שונה בתכלית - כל אחד מהצוענים שמגורש מקבל 330 אירו למבוגר ו-100 אירו לכל ילד, וכרטיס טיסה לארץ מוצאו "כרטיס טיסה לארץ המוצא שגם היא חברה באיחוד האירופי זה לא רכבות מוות, זה לא תאי גזים", הצטדק פייר ללוש (Lellouche), הממונה על הקשרים עם האיחוד האירופי בממשלת צרפת [3].

גם בפורום מנהיגי האיחוד לא ספג סרקוזי ביקורת קשה מדי - מנהיגי רומניה ובולגריה, שתי המדינות האירופיות עם ריכוז הצוענים הגבוה ביבשת, תקפו את המהלך מטבע הדברים, בעוד שקאנצלרית גרמניה מרקל הביעה התנגדות להשוואות ההיסטוריות לתקופת מלחמת העולם השנייה וראש ממשלת ספרד ספאטרו דווקא תמך בטיעון שהגירוש לא נבע מטעמים אתניים אלא מטעמים של החלת שלטון החוק [4].

אין ספק כי אחת הסכנות הבולטות בהקצנה הפוליטית היא הקלות בה מתקבלים כיום מהלכים קיצוניים שאך לפני שנים ספורות היו מחוללים סערה רבתה. לא רק בצרפת אמורים הדברים - אותו היידר, שיצא נגד מהגרים ב-1999 והקים עליו אז את האיחוד האירופי כולו, הכריז ב-2007 כי יאסור בניית מסגדים במחוז קרינתיה עליו משל בדרום אוסטריה, מבלי שהדבר חולל צעקה כלשהי [5].

סרקוזי - הביא את הימין הקיצוני למרכז. צילום: האתר הרישמי

סוף הסובלנות ההולנדית?

בהולנד, בה מהווים המוסלמים כ-6% מהאוכלוסייה, השיעור השני הגבוה ביותר מקרב מדינות האיחוד, תופעת ההקצנה הפוליטית בעשור האחרון היא מהבולטות באיחוד. בתחילת העשור הנהיג את הימין הקיצוני פים פורטיין, שזכה ל-36% תמיכה בבחירות המוניציפאליות של 2002 ועל פי הסקרים שנערכו לקראת הבחירות הלאומיות שנערכו שלושה חודשים לאחר מכן, עתיד היה לגרוף כשליש מהקולות בזירה הלאומית. ב-6 במאי, תשעה ימים לפני הבחירות, פורטיין נרצח על ידי פעיל בארגון של זכויות בעלי חיים, שביקש לעצור את הסחף הפוליטי נגד זרים.

מי שמנהיג את המחנה בשנים האחרונות הוא חירט וילדרס, שהיה למנצח הגדול של הבחירות שנערכו השנה. התמיכה במפלגתו של וילדרס כמעט ושולשה ל-15.5% מהקולות והייתה בכך למפלגה השלישית בגודלה. במפה הפרלמנטארית שנוצרה בהולנד לאחר הבחירות זכתה המפלגה הגדולה ביותר, מפלגת החירות והדמוקרטיה (VVD), ל-20.4% מהקולות בלבד [6].

כתוצאה מכך, הפך וילדרס למעשה ללשון המאזניים במפה הפוליטית החדשה. ארבעה חודשים נמשך המשא ומתן הקואליציוני בהולנד. בסופו, הושבע מארק רוטה (Rutte), מנהיג ה-VVD לראש ממשלת מיעוט, הראשונה בהולנד מאז מלחמת העולם השנייה. וילדרס הסכים לוותר על תארים מיניסטריאליים כאלו ואחרים ולתמוך בממשלה מבחוף בתמורה לאימוץ עמדות קשוחות יותר בנושא המאבק בהגירה בכלל ובמוסלמים בפרט.

מבט אל עבר רשימת הפעולות להן התחייב ראש הממשלה החדש גרם כבר לרבים להכריז בקול על סופה של הסובלנות ההולנדית המפורסמת. בין היתר, תצטרף הממשלה לממשלות אחרות באיחוד שמגבילות את השימוש ברעלה במקומות ציבוריים; תקטין בחצי את מספר אשרות הכניסה הניתנות למהגרים מארצות לא מערביות; תאסור כניסת מנהיגים דתיים קיצוניים (כשהכוונה כמובן למנהיגים מוסלמיים, א.ל. י.ב.); תאלץ כל מהגר המבקש אשרת שהיה קבועה לעבור שיעורי אזרחות ושפה; תאפשר גירוש מזורז למהגרים שביצעו פשעים [7].

וילדרס מחזיק את כל הקלפים וניצב בעמדה מושלמת מבחינתו – מחד, הוא אינו נושא בתפקיד בעל אחריות ביצועית כלשהי ולכן גם לא יצטרך להציג תוצאות שיעמדו למבחן הציבור ומאידך, הסכמתו של ראש הממשלה החדש לאמץ את הקו הרדיקלי של וילדרס תציב את ראש הממשלה ולא את מנהיג הימין הקיצוני בעמדה בה יצטרך להגן על הצעדים השנויים במחלוקת להם הסכים.

ככל שממשלתו של רוטה תאריך ימים, כך ישאף בוודאי וילדרס, להביא את הממשלה ליישר קו גם עם עמדותיו הביקורתיות כלפי האיחוד האירופי. יחסי הולנד והאיחוד צפויים לעמוד למבחן כשממשלת הולנד תפעל ליישם את העקרונות שהתווה וילדרס. הקשיים הכלכליים שחווה האיחוד בשנתיים האחרונות בכלל, וגוש האירו בפרט, צפויים לתרום למתיחות הזאת.

וילדרס - המנצח הגדול של הבחירות? צילום: האתר הרישמי

בלגיה מתקרבת לפיצול

בבלגיה מתווסף אלמנט אחר לקלחת האתנית שאינו מתקיים במדינות אירופיות אחרות שנסקרו והוא הדו-לאומיות הבלגית – הצפון הפלמי דובר ההולנדית המתועש והדרום הוואלוני דובר הצרפתית החקלאי יותר, אם לבצע חלוקה גסה. האיבה בין הפלמים והוואלונים מתקיימת כבר מאות שנים, ואף הספיקה לראות שינויים קיצוניים במערכת היחסים בין שתי הקבוצות האתניות – כך למשל בעבר נחשבו הפלמים לעניים יותר ואילו הוואלונים שנהנו מתעשיית מכרות עשירה נהנו מקדמה יחסית. לאחר המהפכה התעשייתית היו אלה הפלמים שהפכו לעשירים יותר.

הסטטוס-קוו בין שתי הקבוצות בעשורים האחרונים נשמר היטב ובקנאות, בזכות ההקפדה על שימור החלוקה הפוליטית במדינה, בזמן שרמת החיים הבלגית הגיעה לרמות הגבוהות ביותר בעולם. גלי ההגירה מצפון אפריקה ושינויים בתפוסת האוכלוסייה בתוך בלגיה, סדקו את הסטטוס-קוו. דוברי הצרפתית מבין המרוקנים, האלג'יראים והטוניסאים שהגיעו לבלגיה תרמו להפיכתה של בריסל וסביבתה לאזור בעל רוב דוברי צרפתית – 77% בעיר בריסל עצמה לעומת 16% דוברי הולנדית. גורמי חיכוך נוספים כמו סירובם של הוואלונים ללמוד פלמית בניגוד למגמה נרחבת בקרב הפלמים לדבר צרפתית, העובדה כי הכלכלה הבלגית מבוססת בעיקר על התעשייה הפלמית בעוד שהוואלונים משתייכים בעיקר למגזר הציבורי והחקלאי גורמת לפלמים לטעון כי הוואלונים מהווים נטל כלכלי.

תנועות פוליטיות קיצוניות בקרב הפלמים כגון מפלגת האינטרס הפלמי, היורשת הרוחנית של ה"בלוק הפלמי" שפורק בשל מצע גזעני ולא חוקתי, ואף מפלגות מתונות יותר הנחשבות למרכז פוליטי, מבקשות בשנים אחרונות לפרק את בלגיה. חלק מהפלמים תומכים בסיפוח להולנד, המולדת התרבותית, וחלק מעוניינים בעצמאות מדינית. מיעוט בקרב הפלמים תומך כיום בשימור הסטטוס-קוו, ואף מבין אלה יש רבים הקוראים לרפורמה פוליטית מקיפה. בקרב הוואלונים ישנה תמיכה גורפת לשימור המסגרת הפוליטית הבלגית, כשעיקר הפעילות הפוליטית הוואלונית מיועדת לשיפור חייהם של הוואלונים במסגרת הבלגית המאוחדת.

מתוך כ-10.8 מיליון בלגים, 4% אינם ממוצא אירופי, קרוב לחצי מיליון על פי הנתונים הרשמיים, ונראה כי השיעור האמיתי של מהגרים, בעיקר מצפון אפריקה, גבוה משמעותית. תוצאות הבחירות ביוני 2010 הדגימו היטב את המגמה הזאת, כמו גם את המגמות בצרפת ובהולנד – בקרב הפלמים התחזקו מפלגות המרכז-ימין, גם על חשבון הימין הקיצוני אך תוך אימוץ חלק גדול ממשנת הימין הקיצוני. בקרב הוואלונים הוסיפה להתחזק המפלגה הסוציאליסטית הגדולה ממילא. המפלגה הגדולה השנייה של הוואלונים, התנועה הרפורמית הליברלית נחלשה.

המסר שעלה מהבחירות – רצונם של הפלמים בהגדרה עצמאית נפרדת מהוואלונים, תוך בחינה של קשת רחבה של פתרונות פוליטיים, ורצונם של הוואלונים בשימורה של בלגיה וביחזוקה של מדינת הרווחה. הפערים האתניים, לשוניים, כלכליים, תרבותיים ופוליטיים על רקע החרפת המשבר הכלכלי גם בבלגיה, מצביעים על כך שבלגיה עוד עומדת בפני זעזועים פוליטיים חזקים וייתכן ואף פירוקה של המדינה, לשתי מדינות חדשות או סיפוחן למדינות האם התרבותיות, הולנד וצרפת [8].

גם סקנדינביה הולכת ימינה

המחאה נגד המהגרים בכלל ומוסלמים בפרט הגיעה גם לסקנדינביה. בספטמבר השנה נכנסה לראשונה מפלגת הימין הקיצוני "הדמוקרטים השבדים" לפרלמנט, כשזכו ב-5.7% מהקולות שהקנו להם 20 מושבים בפרלמנט בו 349 מושבים. כמו במערכות בחירות רבות שידעה היבשת בעשור

האחרון, גם הפעם לא הצליח אף אחד מהגושים להשיג רוב כדי לשלוט.

שלא כמו בהולנד לדוגמא, בשבדיה גרם ההישג הפרלמנטארי לזעזוע - יממה לאחד הבחירות, צעדו 10,000 אזרחים ברחובות שטוקהולם ונשאו שלטים עם הכיתוב "אנחנו מתביישים", ו"לא לגזענים בפרלמנט" [9]. מנהיגי גוש המרכז-ימין, שחסר 2 מושבים להשיג רוב בפרלמנט, סיכמו על הקמת ממשלת מיעוט, ובלבד שלא להסתמך על מושבי הימין הקיצוני [10].

הרגשות הקיצוניים נגד מהגרים בשבדיה הובילו לצעדים רדיקליים – צלף מסתורי, המונע על פי הערכות המשטרה ממניעים גזעניים, ירה ב-15 מהגרים במאלמו בשנה האחרונה. מהגרים רבים מחו על אזלת היד של המשטרה וטענו כי תחושת הביטחון שלהם נפגעה [11]. רק בתחילת נובמבר נתפס חשוד במעשים [12].

שבדיה, אגב, היא לא המדינה היחידה בסקנדינביה בה חלה הקצנה פוליטית בשנים האחרונות - בפינלנד, תנועת "הפינים האמיתיים", שירשה ב-1995 מפלגה על אותה משבצת שפשטה רגל, רשמה בשלוש השנים האחרונות תוצאות מרשימות בבחירות השונות – בבחירות לפרלמנט שנערכו ב-2007 זכתה המפלגה ב-4.1%, פי 3 מהבחירות של 2003. בבחירות המוניציפאליות של 2008 זכו נציגי המפלגה ב-5.4%, פי 5 מהבחירות הקודמות ובבחירות לפרלמנט האירופי שנערכו בשנה שעברה זכתה המפלגה כבר ל-9.8% מהקולות. המפלגה מתמקדת במאבק באיחוד האירופי ובנוכחות הזרה במדינה.

בדנמרק, גרם עיתון מקומי לסערה עולמית ב-2006 כשפרסם קריקטורות אשר הציגו את הנביא מוחמד באור מגוחך. פרסום זה הוביל למהומות במדינות מוסלמיות ואף הביא את סעודיה ולוב להחזיר את שגריריהן מקופנהגן. מפלגת העם הדנית תומכת בממשלה מבחוח כבר מ-2001 וזוכה בתמורה ליישום כמה מעקרונותיה כמדיניות ממשלה. המפלגה הולכת ומתחזקת בהדרגה ובבחירות האחרונות שנערכו ב-2007, הייתה המפלגה לשלישית בגודלה כשזכתה ב-13.9% ובבחירות לפרלמנט האירופי שנערכות ב-2009 זכתה המפלגה ב-15.3% מהקולות.

הפגנה נגד הימין הקיצוני בשבדיה - ההצלחה זעזעה את המדינה. צילום: טלוויזיה

איסלמופוביה ופחד מההגירה. אלו שני הגורמים הבולטים במצען של מרבית מפלגות הימין הקיצוני ביבשת. בגרמניה, שם שנאת זרים מובילה באופן אוטומטי כמעט להשוואות מהעבר, פרצה הקיץ סערה כשסקר דעת קהל העלה כי 55% מהגרמנים מאמינים שהמהגרים המוסלמים עולים למדינה חברתית וכלכלית הרבה יותר ממה שהם מייצרים. במזרח גרמניה לשעבר, שעדיין מפגרת כלכלית אחרי החלק המערבי, מגיע ל-74% שיעור הרואים במוסלמים השפעה שלילית [13].

בספטמבר, גרמה הקאנצלרית מרקל לסערה משלה, כשיצאה להגנתו של הקריקטוריסט הדני קורט ווסטרגארד שחולל את סערת הקריקטורות בזמנו. מרקל טענה כי לווסטרגארד, כאזרח במדינה דמוקרטית, החופש לפרסם קריקטורות כאלו. באותו מעמד, גינתה את כוונתו של כומר אמריקני לשרוף ספרי קוראן, אך בתקשורת בחרו להתמקד מטבע הדברים במה שנראה כמו תמיכה של מרקל באחד האירועים שהכי הכעיסו את המוסלמים בעשור החולף באירופה [14].

גם באיטליה מפלגת ימין קיצוני - הליגה הצפונית - הולכת ומתחזקת, ובין בחירות 2006 ל-2008 הכפילה כוחה מ-4.1% מהקולות ל-8.3% מהקולות. בבחירות לפרלמנט האירופי שנערכו ב-2009 זכתה המפלגה כבר ב-10.2% מהקולות.

גם באוסטריה, שוב אוסטריה, נרשמת התחזקות מחודשת של הימין הקיצוני. בבחירות המקומיות שנערכו בחודש שעבר, נרשמה רעידת אדמה בינה. בעיר המכונה "וינה האדומה", על שום שלטונם של הסוציאלי-דמוקרטים בה מאז שנות ה-20 של המאה שעברה, הצליחה מפלגת החופש האוסטרית מהימין הקיצוני לזכות ב-27% מהקולות לעומת 44% למפלגה הסוציאליסטית. הסוציאליסטים אמנם שמרו על הרוב, אך תוצאת הבחירות היא השנייה הגרועה ביותר בכל הזמנים עבורם בינה [15].

התוצאה מהווה הישג אדיר להאנס-כריסטיאן סטראשה (Strache), שירש את מקומו של יורג היידר בהנהגת המפלגה כשזה בחר לעזוב ב-2005. היידר אגב, הוא זה שהנחיל לסוציאליסטים את התוצאה הגרועה ביותר בתולדות וינה, בבחירות 1996.

בבחירות לפרלמנט שנערכו ב-2008, זכתה מפלגת החופש של סטראשה ב-17.54% מהקולות, עלייה של כמעט 50% מהבחירות הקודמות בזמן שמפלגתו החדשה של היידר – "הברית למען עתיד אוסטריה", הכפילה את כוחה ואף יותר כשזכתה ל-10.7% מהקולות. בסך הכל, זכה הימין הקיצוני באוסטריה ב-28.5%. חודשיים לאחר הבחירות נהרג היידר בתאונת דרכים.

כמו בשבדיה, גם בווינה התמקד הימין הקיצוני בשכונות הישנות שהיו פעם בשליטת מעמד הפועלים המקומי, והיום מלאות במהגרי עבודה. בחלק מהאזורים האלו בווינה, זכתה מפלגתו של סטראשה ליותר משליש מהקולות.

במסגרת הקמפיין, הפיצה מפלגתו של סטראשה משחק מחשב בו יש לירות במסגדים, צריחים ובמוסלמים בכלל. לאתר שאירח את המשחק המקוון, שכונה "ביי ביי מסגד", נרשמו כ-200 אלף ביקורים בתוך חמישה ימים. המשחק עורר ביקורת רבה בחוגים המתונים יותר באוסטריה, ומקץ כשבוע אסרו רשויות החוק את הפצתו והוא הוסר מהרשת [16].

גם בהונגריה מתחזקים הקיצונים. ב-2002, נוסדה שם "התנועה למען הונגריה טובה יותר" המכונה בקיצור יוביק (Jobbik). התנועה החלה דרכה כחוף-פרלמנטרית אך במהרה נשאבה אל תוך המשחק

הפוליטי. את המפלגה מנהיג מאז 2006 גאבור וונה (Vona). שנה לאחר מכן, חולל וונה סערה כשהקים מיליציה בשם "המשמר ההונגרי", שהכריזה על עצמה כממשיכת דרכה של "צלב החץ", המיליציה הפרו-נאצית שפעלה בהונגריה בעת מלחמת העולם השנייה.

אנשי יוביק מאשימים את הצוענים וגם את היהודים בצרותיה של המדינה. ברמה המדינית, הם קוראים להרחבת האוטונומיה של חברות באיחוד האירופי ולכינונה מחדש של "הונגריה הגדולה".

באוקטובר 2007, חולל הנשיא שמעון פרס סערה בהונגריה, כשהצהיר בכנס איגוד לשכות המסחר בתל אביב: "המצב הכלכלי בישראל מצוין. אנחנו קונים את מנהטן, רומניה, הונגריה ופולין...". עבור וונה, שצעק מעל כל בימה אפשרית כי גורמים זרים מנסים להשתלט על הונגריה, נפלה ההצהרה כפרי בשל והוא הזדרז להזהיר כי ישראל זוממת להפוך את הונגריה לקולוניה [17].

בשנתיים האחרונות, על רקע המשבר הכלכלי והתחזקות הקריאות נגד מהגרים באירופה בכלל ובמזרחה בפרט, התחזק הימין הקיצוני גם בהונגריה. בבחירות לפרלמנט האירופי ב-2009 זכתה ב-15% מהקולות, ובבחירות לפרלמנט שנערכו באפריל השנה זכו כבר ב-16.5% מהקולות וב-10% מהמושבים בפרלמנט.

תמונה מהמשחק השנוי במחלוקת באוסטריה - האיסלמופוביה מתחזקת

לקראת הקצנה נוספת

בשנות ה-90, על רקע התמוטטות ברה"מ וסיום המלחמה הקרה הראשונה, טען סמואל הנטינגטון כי העולם נמצא בעיצומו של גל שלישי של דמוקרטיזציה, אחרי שידע גלים דומים לאחר מלחמת העולם הראשונה באירופה ולאחר מלחמת העולם השנייה באירופה ולאחר מכן באסיה ובאפריקה. הנטינגטון המשיך וזיהה בין גלים אלו שני גלי נסיגה משמעותיים – הראשון היה עידן המשטרים הטוטליטאריים באירופה של שנות ה-20 וה-30 והשני התחולל בשנות ה-60 שידעו שורה ארוכה של הפיכות צבאיות בטורקיה, יוון ובאמריקה הלטינית.

במאמר שפרסמנו לפני שנה וחצי בשם "הדמוקרטיה בנסיגה" [18], הצענו כי הדמוקרטיה כשיטת

ממשל נמצאת בתחילתה של נסיגה. קביעה זו התבססה על ההקצנה הפוליטית בדמוקרטיה מבוססות וצעירות כאחד, וזאת על רקע קשיים כלכליים ומתיחות חברתית מזה, ועל השחיקה הנמשכת ברמת החופש בעולם, כפי שמודדים ארגוני ניטור בינלאומיים דוגמת פרידום האוס מזה.

הדו"ח השנתי של הארגון שפורסם השנה היה הרביעי ברציפות שתיעד נסיגה ברמת החופש בעולם. שיעור הדמוקרטיה הייצוגיות מקרב מדינות העולם עומד השנה על 60%, השיעור הנמוך ביותר מזה 15 שנה. כמובן שמכאן ועד לאווירה ששררה באירופה בשנות ה-20 וה-30 הדרך ארוכה, אך בוודאי מדובר בתופעה שיש לתת עליה את הדעת שכן ההיסטוריה מלמדת שנסוגה בערכים דמוקרטיים עשויה להוביל לפעמים לשינוי חד ודרמטי באופי המשטר ובצביונה של החברה.

בעבר הונהג הימין הקיצוני באירופה על ידי אידיאולוגים קיצוניים שהובילו את גלוחי הראש, בדרך לבנים מהמעמד הנמוך או הבינוני-נמוך, בפעילות אלימה כנגד לא-לבנים. בעשור האחרון עבר שרביט ההנהגה לידיהם של מגוון פוליטיקאים – פים פורטיין ההולנדי הוא אדם שקשה לתאר אותו כמנהיג ימין קיצוני ומאבקו בהגירה היה בשם ערכים ליברליים; גם מחליפו חירט וילדרס שונה ממנהיגי ימין קיצוניים מהעבר ואף הוא מעמיד את הערכים הליברליים כגון מאבק למען דמוקרטיה, חופש ביטוי, חופש דת וכו' בראש המאבק; בצרפת גם כן ניתן לראות כי המאבק בהגירה ונקיטת הצעדים שבעבר נחשבו לקיצוניים היה לנחלת המרכז-ימין הפוליטי בהנהגת סרקוזי; המעבר של אידיאולוגיה קיצונית מהימין למרכז, ומתנועה קיקיונית לתנועה המונית, נתפס כתגובת נגד לתקופה שנחשבת כמאיימת ביותר על המשך קיום התרבות האירופית. ברור לכל כי העימותים החברתיים ברחוב עודם לפנינו, ככל ששיעור המהגרים יגבר ושיעור הלבנים באוכלוסייה יקטן.

שלושה דברים מדאיגים במפה הפוליטית והחברתית של אירופה. הראשון הוא ההתחזקות הנמשכת של החוגים הקיצוניים במספר גדול של מדינות. כל משבר או מתיחות שמביאים להקצנה מביאים להרחבת מעגל התומכים בקיצוניים. אם בשנות ה-80 היו אלו מתי מעט שפנו לקיצונים, הרי שבשנים האחרונות מתייצבים התומכים בחלק מהמדינות על יותר מ-10%.

הגורם המדאיג השני הוא מעגל הקסמים שתואר לעיל בו שבויה אירופה – האוכלוסייה הוותיקה מזדקנת אבל מתקוממת על כל ניסיון להעלות את גיל הפרישה; הפערים החברתיים בין השכבות המבוססות לשכבות המהגרים במערב היבשת הולכים וגדלים והתוצר גדל בקצב נמוך מהמוצע העולמי. כל אלו מגבירים את חששות האירופים מפני הבאות ומביאים לפנייה לקיצוניות.

הגורם השלישי ואולי המדאיג ביותר הוא אימוץ מדיניות קיצונית על ידי מנהיגים מתונים. סרקוזי הוא הדוגמא הבולטת והמדאיגה ביותר אך גם ממשלות הנסמכות על תמיכה של חוגים קיצוניים דוגמת הממשלה בהולנד, נראה כי מדובר במדרון חלקלק. גירוש מהגרים בהליכים מזורזים, איסור על בניית מסגדים, איסור על חבישת רעלה הם רק חלק מהצעדים שמעידים כי פניה של היבשת להקצנה.

עבור מדיניות היבשת ומנהיגיה שמחפשים להילחם בחוגים הקיצוניים, נראה כי הדרך למלחמה בקיצוניים עוברת בשמיטת היסודות עליהם נבנית התמיכה בהם, ובראש ובראשונה המצב הכלכלי הקשה. רק צמיחה כלכלית או לפחות עצירה של הנסיגה, תאפשר לצאת לקרב בלימה מול הקיצוניים. כל דבר פחות מכך מקרב את אירופה לרגע בו יתחולל מפנה דרמטי במשטר של אחת ממדינות היבשת.

הערות

1. Ullrich Fichtner, "Sarkozy's War Against the Roma", Spiegel Online, 15/09/2010
2. "French ministers fume after Reding rebuke over Roma", BBC News, 15/09/2010
3. שם
4. "Romanian leader 'asked Sarkozy to stop deporting Roma'", BBC News, 22/09/2010
5. "Austria's Haider says to ban mosque-building", Reuters, 27/08/2007
6. עוד על הבחירות ומשמעותן במאמר "הברומטר של אירופה", בגיליון מרץ 2010 של סיקור ממוקד
7. Leo Cendrowicz, "The New Dutch Government: An End to Tolerance?", TIME, 14/10/2010
8. עוד על המצב בבלגיה במאמר "קיפאון פוליטי", בגיליון מאי 2010 של סיקור ממוקד
9. "Thousands protest Sweden's rising far-right", AFP, 20/10/2010
10. "Fredrik Reinfeldt forms minority Swedish government", AP, 05/10/2010
11. Lars Eriksen "Sweden: Malmo's immigrants adjust to life in gunman's sights", Guardian, 31/10/2010
12. "Police arrest man in Swedish immigrant shootings", AP, 07/11/2010
13. "Anti-Muslim feeling up in Germany", AFP, 30/09/2010
14. "Germany's Chancellor Merkel Awards Anti-Muslim Danish Cartoonist, Condemns Qur'an Burning", Islam Today, 09/09/2010
15. Ian Traynor, "First Netherlands, then Sweden. Now Austria witnesses rise of far right", The Guardian, 11/10/2010
16. "Austria far-right says anti-mosque web game banned", Reuters, 04/09/2010
17. שרון מרוז, "פרס עורר האנטישמים בהונגריה", NRG, 22/10/2007
18. גיליון מרץ 2009